

Національний університет «Одеська юридична академія»

Робоча група з питань розвитку кримінального права
Комісії по правовій реформі при Президентові України

Робоча група з питань кримінального та кримінального процесуального права
Науково-консультативної ради при Голові Верховної ради України

Південний регіональний центр Національної академії правових наук України
Кафедра кримінального права НУ «ОЮА»

Одеський місцевий осередок ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права»

Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,

*присвяченої 25-річчю утворення
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

**м. Одеса
9 грудня 2022 р.**

«Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану». Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 9 грудня 2022 року. Укладачі: Є.Л. Стрельцов, В.П. Кедик. Відп. редактор Є.Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА», 09.12.2022. – 214 с.

У збірнику представлені тези доповідей та повідомлень, які були оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції «Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану», присвяченій 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія», яка відбулась 9 грудня 2022 року на базі Південного регіонального центру Національної академії правових наук України та кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія». Збірник розрахований на науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів, магістрантів та студентів, практичних працівників, всіх, кого цікавлять сучасні проблеми кримінального права.

Відповідальний за випуск:
д.ю.н., професор Є.Л. Стрельцов

Тези друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст поданого матеріалу несуть автори.

<i>Вовченко М.М.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	139
<i>Вороніна В.А.</i> ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ЙОГО ЗАХИСТ У НАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ПРАКТИЦІ ЄСПЛ.....	141
<i>Гончарова А.В.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ.....	143
<i>Грищенко К.І.</i> КРАДІЖКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	145
<i>Гулько О.Є.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ.....	148
<i>Завадська Ю.М.</i> ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ ЗА ККУ.....	151
<i>Замаскіна А.М.</i> КОРУПЦІЯ ЯК ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ І НЕДОСТАТНІЙ РІВЕНЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА СВІДОМОСТІ.....	153
<i>Зуєва В.С.</i> ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИНИЖЕННЯ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ.....	156
<i>Караманиць Д. В.</i> СМЕРТНА КАРА В УКРАЇНІ: ЗА І ПРОТИ.....	159
<i>Качуренко В.В.</i> ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ: ГЕНЕЗИС ТА ФОРМАЛІЗАЦІЯ ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 198 КК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	161
<i>Клець І.І.</i> ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 198 КК УКРАЇНИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	164
<i>Ковальська А.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	166
<i>Колеснікова А.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО ТА НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	170
<i>Кондратюк В.М.</i> ШАХРАЙСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКИХ КАРТОК.....	173
<i>Константинова І.В.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	175

Ковальська А. М.,
студентка 2-го курсу магістратури,
факультет прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції) Національний
університет «Одеська юридична
академія»

науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Кедик В.П.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Як відомо, при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства, по всій території України чи в окремих її місцевостях запроваджується особливий правовий режим надзвичайного стану [1].

Введення надзвичайного стану супроводжується певними правовими умовами та юридичними наслідками у вигляді деяких обмежень та заборон, які регламентуються законодавством. Зокрема, змін зазнає й сфера кримінально-правової кваліфікації.

Як зазначає І. А. Вартилицька та О. М. Шармар, вчинення кримінальних правопорушень в обумовлений час та в певній обстановці може негативно вплинути на національну безпеку України, її обороноздатність [2].

Кримінальним кодексом України передбачене регулювання кримінально-правових відносин в період надзвичайного стану. Так, в п. 11 ч. 1 ст. 67 Кримінального кодексу України (далі – КК України) закріплено, що вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій, є обставинами, які обтяжують покарання [3]. Це означає, що винний, з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує найбільш несприятливий для суспільства час, тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство, що дозволяє констатувати про підвищений ступінь суспільної небезпеки кримінальних посягань, що вчиняються в умовах надзвичайного стану і це також говорить про наявність більшої суспільної небезпеки цієї особи.

На фоні тяжких та трагічних подій, що сталися та продовжуються в Україні у зв'язку із військовою агресією РФ, до Кримінального кодексу України внесено низку змін і доповнень, які покликані удосконалити кримінальне законодавство та посилити кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного та надзвичайного стану.

Зокрема, з 7 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 03.03.2022 № 2117-ІХ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». Варто зазначити, що цей закон стосується не лише вчинення такого кримінального правопорушення, як мародерство, а й низки інших кримінальних посягань проти власності.

Новий закон посилив покарання не тільки за привласнення на полі бою майна поранених та вбитих (мародерство), а ще й за використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи, адже зміни до Кримінального кодексу України торкнулися й складу кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187

(розбій), 189 (вимагання), 191 (заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем). Ці злочини доповнилися кваліфікуючою ознакою – скоєння в умовах воєнного або надзвичайного стану [4].

Наприклад крадіжка – ч. 1 ст. 185 КК до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання від штрафу 17 тис. грн. до обмеження волі строком до 5 років. Лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185), з проникненням у житло або інше володіння (ч. 3 ст. 185) чи у великому, особливо великому розмірі (ч. 4, 5 ст. 185) – передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі [3].

Нині ж крадіжка, учинена в умовах воєнного або надзвичайного стану – є особливо кваліфікованим складом кримінального правопорушення. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану – одразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років.

Аналогічні зміни 8 березня 2022 року передбачені й за грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата й заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (корупційний злочин), які вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Всі ці злочини кваліфікуються одразу за ч. 4 відповідної статті (186, 187, 189, 191 КК) як особливо кваліфіковані.

Необхідність підсилення кримінальної відповідальності за вчинення цих суспільно небезпечних діянь в умовах воєнного або надзвичайного стану пояснюється тим, що на даний час вони стали значно поширенішими і фіксуються в багатьох регіонах України. Проте внаслідок наукового аналізу відповідних новел кримінального законодавства, виникає питання щодо неповноти та фрагментарності переліку кримінальних посягань, до складів яких включено кваліфікуючі чи особливо кваліфікуючі ознаки, пов'язані з воєнним або надзвичайним станом.

Відтак, законодавець, підсиливши кримінальну відповідальність за окремі правопорушення проти власності, залишив за межами поля зору інші, не менш поширені кримінальні правопорушення цього ж розділу, як-от шахрайство (ст. 190 КК України). Слід погодитись з О. О. Кравчук та Д. Г. Михайленко в тому, що кримінальні правопорушення, передбачені ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, – це основні майнові злочини, які завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні [5]. Однак правопорушення, передбачене ст. 190 КК, також належить до основних майнових злочинів.

Також небезпечним в умовах сьогодення та поширеним, особливо на території ведення бойових дій, кримінальним правопорушенням є викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (ст. 262 КК). Слушно зазначає Р. О. Мовчан стверджуючи, що перелік діянь, відповідальність за які має посилюватися у разі їхнього вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану, має бути доповнений за рахунок посягань, передбачених статтями 190, 262 та 289 КК [6, с. 285].

Таким чином, виникає певна неспіврозмірність покарання, оскільки викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства карається позбавленням волі на строк від 3 до 7 років, а водночас, внаслідок посилення кримінальної відповідальності за, наприклад, просту крадіжку, вчинену в умовах надзвичайного стану, встановлено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.

Також вдалим є приклад Горностаєва А. В. про те, що відкрите викрадення автомату в умовах воєнного стану буде каратися позбавленням волі на строк від 3 до 7 років. Натомість за відкрите викрадення гаманця в умовах воєнного стану (і насильницьке, і ненасильницьке) особа може бути засуджена до 10 років позбавлення волі [7].

На переконання О. О. Кравчука та Д. Г. Михайленка, закони від 3 березня 2022 року дозволяють установити більш справедливую кримінально-правову реакцію держави, у тому числі на численні задокументовані діяння російських військових, які обкрадають покинуті людьми будинки, грабують магазини та навіть викрадають курей у цивільного населення [5].

Водночас не всі вчені підтримують законодавчі зміни щодо визнання відповідних обставин такими, що впливають на кваліфікацію. Наприклад, М. І. Хавронюк зазначає, що цілком достатнім є наразі покарання і за крадіжку, грабіж, вимагання та інші кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. До того ж у ст. 67 КК і так є обставина, що обтяжує покарання, за «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій». Проблема ж полягає не в м'якому покаранні за ці кримінальні правопорушення, а в причинах того, чому далеко не всі вони викриваються, а особи, викриті в них, не завжди засуджуються та здійснюють реституцію та компенсацію [8].

Отже, можна зробити висновок, що надзвичайний стан є особливим правовим режимом, за якого зазнають змін та обмежень багато сфер та інститутів суспільного життя, інститут кримінально-правової кваліфікації – не виключення.

Кримінальний кодекс України вже містив певні положення щодо впливу надзвичайного стану на кваліфікацію кримінальних правопорушень, та в рамках реакції влади на події сьогодення в Україні, було внесено низку додаткових змін в бік посилення кримінальної відповідальності за вчинення окремих правопорушень в умовах надзвичайного та воєнного стану.

Аналізуючи думки вчених, вважаємо повністю доцільними відповідні внесені зміни та доповнення до кримінального законодавства, оскільки, незважаючи на певні недоліки, але зважаючи на так звану «актуальність» вчинення відповідних кримінально-протиправних діянь, зокрема, в сфері посягань проти власності, на нашу думку, відповідні посилення кримінальної відповідальності гратимуть значущу превентивну роль і тим самим посприяють зменшенню вчинення відповідних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 23.11.2022)
2. Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. Вісник Асоціації кримінального права України. 2021. № 1 (15). С. 191–206. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.20.21.15.233611> (дата звернення: 23.11.2022)
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. Відомості Верховної Ради України. 2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.11.2022).
4. Роз'яснення щодо відповідальності за мародерство та інші злочини, скоєні під час воєнного стану / Міністерство юстиції України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-shchodo-vidpovidalnosti-za-maroderstvo-ta-inshi-zlochiny-skoyeni-pid-chas-voyennogo-stanu> (дата звернення 23.11.2022)
5. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. Юридична практика. 12.03.2022. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48236/1/Kravchuk_Mykhailenko_Vojennyi_stan.pdf (дата звернення: 23.11.2022)
6. Мовчан Р.О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання. 2022. № 1. С. 281–285. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.52> (дата звернення 23.11.2022)

7. Горностай А. В. Питання відповідальності за вчинення злочину, передбаченого статтею 262 КК України, в умовах воєнного стану. *Українська кримінальна юстиція в умовах війни* : зб. матеріалів VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (Львів, 9–11.06.2022) / уклад. І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 84.

8. Хавронюк М. І. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. 2022. URL: <https://uplan.org.ua/pomylyky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (дата звернення: 23.11.2022)